УДК 81’25(075.8)

Башманівський Олексій Леонідович
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов’янських і германських мов
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
ORCID ID 0000-0002-2137-0305
olex_bash@ukr.net

Усатий Андрій В’ячеславович
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
ORCID ID 0000-0001-9661-635X
usatij@i.ua

Дяченко Наталія Миколаївна
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
ORCID ID 0000-0002-6131-077X
dyachenkonatali@gmail.com

Халін Валерій Володимирович
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін
Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна
ORCID ID 0000-0003-4967-1721
d.phil.jour@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНОТАЦІЙ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІЛЬНОПОШИРЮВАНИХ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ

Анотація. У статті проаналізовано особливості перекладу анотацій наукових статей за допомогою програм-перекладачів, наявних у вільному доступі, зокрема одних із найбільш популярних в Україні – Google Translate та Pereklad.online.ua. Було визначено універсальні для цього різновиду текстів характеристики, композиційну структуру і способи їх лексичного і граматичного оформлення, а також можливості перекладу на англійську мову як за допомогою вільнопоширюваних програмних продуктів, так і професійних перекладачів. Встановлено, що анотація пришвидшує роботу з текстом, тому що містить короткий зміст самого тексту й допомагає визначитися в подальшій роботі з ним. Завдяки анотації читач буде знайомий з тематикою тексту, його актуальністю та головною ідеєю. Було з’ясовано, що, створюючи текст анотації, автор наукової публікації сам, на власний розсуд, визначає її актуальність, новизну, а також необхідний, на його думку, обсяг пізнавальної інформації, який буде достатнім для майбутнього читача цієї наукової продукції. Науково-технічна лексика анотації слугує для якомога точнішого опису й пояснення певних фактів, саме тому в ній переважають іменники, прикметники та безособові форми дієслова, а особові дієслова частіше вживаються в пасивному стані. Переклад анотації на англійську мову повинен відбуватися зі збереженням відносної рівності змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі і в перекладі. Водночас важливою є належна доказовість, аргументованість твердження. Переклад анотації – досить складний процес, і в разі неправильного розуміння змісту анотації або незнання науково-технічної термінології може спотворюватись сприймання змісту всієї статті. Науково-технічний переклад не терпить подвійності тлумачення змісту і спотворення використаних термінів. Науковий стиль анотації має свої характеристики, і переклад з української на англійську мову вимагає від перекладача співвіднесення граматичних конструкцій та лексичного матеріалу обох мов з урахуванням особливостей наукового стилю загалом. Варто зазначити, що системи машинного перекладу поки що відіграють лише допоміжну роль і сьогодні дозволяють задовільно перекласти лише нескладні синтаксичні та лексичні конструкції.

Ключові слова: анотація; вільнопоширювані програмні продукти; машинний переклад.

© О. Л. Башманівський, А. В. Усатий, Н. М. Дяченко, В. В. Халін, 2019.

1. ВСТУП

Сьогодні важливим показником академічної активності й успішної роботи викладача університету є кількість його публікацій. При цьому все більшого значення набуває опублікування наукових статей у виданнях, що входять до найбільших світових баз наукового цитування, наприклад, Scopus і Web of Science. Особливо важливе значення має публікація наукових статей англійською мовою, однак імовірність відмови видання такого рівня прийняти статтю до друку доволі висока. Причиною цього досить часто є некоректне оформлення структурних елементів, а також невдалий з погляду норм наукового стилю англійської мови виклад змісту статті. Тому важливим є вивчення мовностилістичних та композиційних особливостей наукових публікацій англійською мовою, які представлені в авторитетних світових виданнях, а також розробка рекомендацій щодо оформлення й перекладу статей для українських авторів, які прагнуть створювати англомовні наукові тексти.

Постановка проблеми. Як ми вже зазначили вище, надзвичайно важливо створити й надрукувати текст, гідний поважного наукового видання. Однак не менш вагомою характеристикою доцільності і вдалості наукової статті є індекс її цитування. Останній залежить від цілого ряду факторів, як наприклад, галузь дослідження. Вузькогалузеві розробки мають значно гірші перспективи до цитування. Якщо ж тема статті потенційно може зацікавити широке коло читачів, але покликань на неї бракує, авторові варто замислитися над тим, наскільки вдало він презентував своє творіння, насамперед через назву й анотацію. Остання є одним із обов'язкових структурних елементів сучасної наукової публікації у фахових українських виданнях. Однак якість англомовних анотацій іншомовних статей не завжди відповідає усталеним нормам, характерним для цього різновиду текстів англійською мовою. Тому **метою нашої розвідки** є аналіз особливостей перекладу анотацій наукових статей за допомогою вільно поширюваних програмних продуктів, а також опис результатів виявлення типових особливостей мовного оформлення англомовних анотацій та визначення рекомендацій щодо їхнього перекладу. Матеріалом для вивчення було обрано наукові анотації англійською мовою в галузі філології, опубліковані в 2014 році у Віснику Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш ніж перейти до аналізу результатів нашого дослідження, зробимо невеликий огляд теоретичних відомостей про анотацію як різновид наукового матеріалу. Термін «анотація» латинського походження, який перекладається як «примітка». Анотація – це коротка, стисла характеристика тексту з перерахуванням основних питань дослідження, дисертації, статті тощо [2, с. 58]. Вона повинна дати читачеві уявлення про зміст, структуру й призначення основного матеріалу. Анотація пришвидшує роботу з текстом, тому що включає в себе короткий зміст самого тексту й допомагає визначитися в подальшій роботі з ним. Завдяки анотації читач ознайомлюється з тематикою тексту, його актуальністю та головною ідеєю. Ці дані допоможуть людині вирішити, потрібно їй далі опрацьовувати цей текст чи ні.

Важливим завданням автора наукової анотації є передача загального змісту публікації. І якщо він прагне досягти цього, йому знадобиться скористатися стисненням матеріалу. Проте стиснення допустиме лише тоді, коли в тексті є достатня кількість інформації. Найбільш об'ємне стиснення спостерігається саме в анотаціях і рефератах статей, дисертацій та інших документів науково-технічної спрямованості.

Залежно від мети комунікації анотації бувають описовими, довідковими, реферативними, рекомендаційними і критичними. За охопленням змісту анотованого тексту розрізняють анотації загальні, які характеризують документ в цілому, і спеціалізовані, що розкривають документ лише в окремих аспектах. Вони можуть бути короткими, що складаються з декількох слів або невеликих фраз, і розгорнутими – обсягом 600–1000 друкованих знаків. Рекомендований обсяг анотації становить приблизно 700–800 друкованих знаків із пробілами й символами [2, с. 44].

Анотації, представлені в складі наукової статті, належать до реферативних різновидів анотацій, мета яких полягає в тому, щоб привернути увагу фахівців до викладеного матеріалу, зрозуміти коло проблем тексту публікації, а також допомогти вирішити, чи відповідає ця робота професійним інтересам читача. Анотація вказує на ту інформацію, яка буде відтворена в основному тексті, не даючи детального послідовного опису змісту першоджерела.

Анотація, яка випереджає наукову статтю, повинна мати певну композиційну структуру. Наприклад, у рекомендаціях Європейської асоціації наукових редакторів (European Association of Science Editors) для авторів і перекладачів наукових статей запропоновано таку композиційну структуру: 1. Background (актуальність дослідження); 2. Objectives (цілі дослідження); 3. Methods (методи дослідження); 4. Results (результати дослідження); 5. Conclusions (висновки); 6. Final Conclusions (теоретична і практична значущість дослідження) [4, с. 243].

Зазвичай анотація являє собою один абзац. Однак у ході спостереження були виявлені анотації, які складаються з двох і навіть трьох абзаців. Можливо, це пояснюється обсягом і багатоаспектністю представлених результатів досліджень або вимогами до анотації редакції конкретного наукового видання.

Обсяг кожного композиційного блоку анотації також багато в чому є індивідуальним. Так само й порядок композиційних блоків в анотації також може варіюватися. Загалом на матеріалі опрацьованих публікацій можна зробити висновок, що в складі звичайної анотації представлено об'єкт і предмет наукового дослідження, методи і результати дослідження. Варіативними елементами анотації можуть бути: актуальність, мета дослідження, висновки, теоретична й практична значущість дослідження, відомості про представлені в статті додаткові матеріали. Ці структурні елементи дуже часто мають лексичні та граматичні кліше.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для тих науковців, які не володіють англійською мовою, досить популярним способом перекладу анотації на англійську мову є застосування машинного перекладу. Використання онлайн-перекладачів для швидкого отримання перекладу стає поширеним, тому що словник цього програмного забезпечення досить широкий і різноманітний. У кожній пошуковій системі є свої перекладачі. Найбільшою популярністю користуються Google і Yandex. Однак простого вставляння тексту анотації в перекладач і копіювання отриманого перекладу недостатньо для забезпечення належного рівня перекладу: без певної корекції такі спроби тільки спотворюють зміст анотації.

Проте програмне забезпечення постійно розвивається, і від моменту написання цієї статті до моменту її публікації відбудуться тисячі поліпшень як механізмів, так і лексичного матеріалу машинного перекладу. Найбільш прогресивною розробкою наразі є TRANSLATION MEMORY – накопичувальна база даних, у якій зберігаються переклади, виконані раніше або скопійовані з текстів корпусів. Ця сучасна технологія працює за принципом накопичення перекладів: програми-перекладачі, які забезпечують сам процес перекладу зберігають вихідний варіант і його остаточний переклад після корекції людиною. Під час перекладу нового тексту система порівнює його поелементно зі збереженими в базі матеріалами. У випадку, коли аналогічний або подібний до вихідного елемент знайдений, він подається як основний варіант перекладу. Лексеми й цілі висловлення, які відрізняються від збереженого тексту, перекладаються поелементно – дослівно. Кожен новий варіант перекладу зберігається в базі TRANSLATION MEMORY, і це дає змогу не перекладати двічі одне й те ж речення. У процесі роботи з об'ємними матеріалами програма-перекладач стикається з проблемою узгодженого застосування термінологічного глосарію кожної мови [6].

Створена база перекладів є системою паралельних корпусів (зазвичай двомовних), яка зберігає попередньо створені переклади для їх можливого повторного перекладу. Незважаючи на те, що програми, оснащені пам'яттю перекладу, називаються системами автоматизованого перекладу (computer-aided translation), їх не варто плутати з програмами машинного перекладу (machine translation) – пам'ять перекладу нічого не перекладає сама по собі, тоді як машинний переклад (МП) заснований на генерації перекладів за результатами граматичного розбору вихідного тексту. Більшість програм використовують алгоритм нечіткої відповідності, який вимагає подальшого редагування. Переваги від використання такого програмного забезпечення спочатку можуть бути неочевидні, проте що більше наповнюватимуться бази даних, результати будуть ставати все більш точними й відповідними. Однак більшість користувачів глобальної мережі не послуговуються програмним забезпеченням професійних перекладачів на зразок програмного забезпечення компанії Trados. Остання апробована й поширена у вільному доступі версія – SDL Trados Studio 2015. Правду кажучи, Trados потрібний тільки професійному перекладачеві для того, щоб не перекладати одне й те ж багато разів. Це програмне забезпечення створює власну базу перекладів для конкретного перекладача і дозволяє використовувати раніше зроблені переклади в подальшій роботі, проте для «аматора» вона складна і дороговартісна: користування пам'яттю Google буде платним, а створення власної бази – це довготривалий і досить складний процес. Саме тому в нашому дослідженні ми аналізуємо одні з найбільш популярних в Україні онлайн-перекладачі – Google Translate та Pereklad.online.ua.

Google Translate – найзнаменитіший онлайн-перекладач світу і третій за популярністю проект компанії Google (після пошуку й пошти). Його головною особливістю є спільне наповнення бази перекладів, тобто користувач сам може пропонувати найкращі варіанти перекладу. Із звичайними фразами Google Translate справляється доволі якісно. Крім того, цей перекладач – справжній поліглот: він знає більше 90 мов і, головне, уміє їх розпізнавати автоматично. Це означає, що користувач, зустрівши в мережі незрозумілий йому текст, може просто скопіювати його і вставити у вікно перекладача, а далі Google сам з'ясує, що це за мова, і зробить переклад.

Online.ua – менш відомий онлайн-перекладач. Його основне призначення – переклади українською або з української. Цей сайт може перекладати тексти обсягом до 800 символів. Online.ua пропонує користувачам обрати необхідну їм тематику: авто, бізнес, інтернет, загальний, право, техніка. Це допомагає поліпшити якість перекладу. Функція моментального перекладу відсутня. За своєю суттю, цей сайт – чистий онлайн-перекладач із простим оформленням і вкрапленнями реклами. Корисною може виявитися низка додаткових опцій: озвучення результатів перекладів, можливість відправити їх на пошту, роздрукувати або розповсюдити в соціальних мережах. Усе це оптимізує швидкість роботи, адже не потрібно пояснювати, де ви знаходили значення того чи того слова, копіювати весь текст і вставляти його в текстовий редактор, щоб роздрукувати тощо.

У нашому дослідженні ми будемо порівнювати можливості цих онлайн-перекладачів із авторським професійним перекладом анотацій англійською мовою в галузі філології, які були опубліковані у Віснику Житомирського державного університету імені Івана Франка. Щоб оцінити, наскільки вдалим виявився переклад за допомогою вільних програмних продуктів, необхідно сформувати критерії його якості. Найшвидший, найдоступніший і найлегший спосіб вимірювання якості машинного перекладу – це порівняння з перекладом, який зробив професійний перекладач. Сегменти (часто речення) варіанта машинного перекладу тексту порівнюються з сегментами одного або декількох референтних / довідкових людських перекладів. Поняття точності та відповідності в контексті оцінки перекладу можна пояснити так: точність – це відсоток перекладених слів, які були перекладені правильно, а відповідність – це відсоток всіх перекладених слів.

Оскільки МП часто використовується тільки для отримання загального уявлення про зміст вихідного тексту, з цього погляду, окрім оцінки помилок, необхідно також оцінювати результати виведення МП, які вимірюються безпосередньо двома параметрами перекладу –

правильністю й точністю, а також включають додаткові параметри інформативності, повноти, чіткості та логічного порядку змісту тексту.

Розглядаючи особливості наукового стилю анотації як українською, так і англійською мовою, можна зазначити її універсальність, яка притаманна всім мовам. Переклад анотації на англійську мову має відбуватися зі збереженням відносної рівності змістовної, смислової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі й перекладі, одночасно має забезпечуватися належна доказовість, аргументованість твердження. Важливу роль у створенні анотацій відіграють загальнонаукові слова – такі, як, наприклад, *процес*, *аналіз*, *параметр*, *аспект* та ін. З анотації в анотацію переходять типові словосполучення, які створюють мовні кліше, полегшують сприймання наукової інформації, сприяють однозначності її подання.

Стилістичні особливості анотацій характеризуються певними особливостями: вживання загальнонаукового, нейтрального та термінологічного рівня; перевага абстрактних іменників над конкретними; вживання багатозначних слів в одному або двох значеннях; збільшення частки інтернаціоналізмів у термінології; відносна однорідність, замкнутість лексичного складу.

Сучасний науковий англомовний стиль передбачає ведення викладу матеріалу як від першої особи (*In this paper I suggest ...*), так і від третьої особи, хоча з більшою частотністю вживаються безособові й неозначено-особові конструкції на зразок: *it is important*, *it was decided*, *it is necessary*, *it has been found expedient*, *care must be taken*, *it is to be noted*. На відміну від англійської, в українській мові науковий виклад традиційно ведеться або від першої особи множини («*Ми дослідили ...*»), або з використанням безособових і неозначено-особових конструкцій («*Було встановлено, що ...*») [8]. Ця відмінність часом викликає певні труднощі*:*

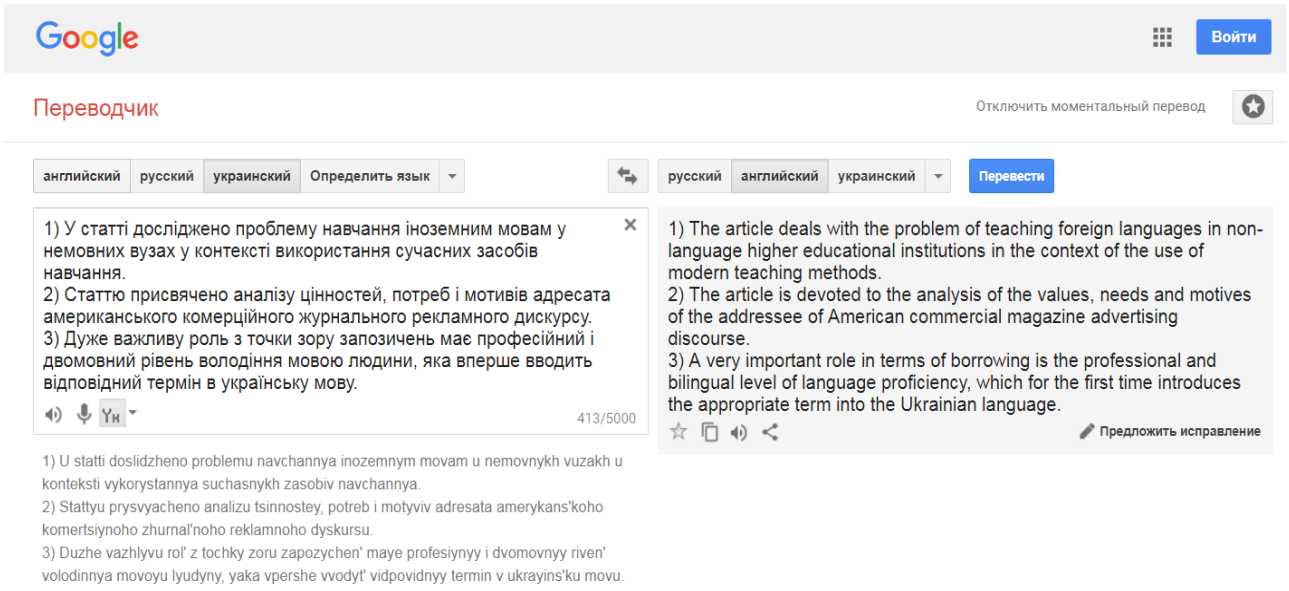

Рис.1. Онлайн-перекладач Google Translate

Приклад 1: «У статті досліджено проблему навчання іноземним мовам у немовних вузах у контексті використання сучасних засобів навчання [9, с. 75]*». – «The article deals with the problem of teaching foreign languages in non-language higher educational institutions in the context of the use of modern teaching methods* [10]*». (МП* Google Translate*) (рис. 1); «In the article investigational problem of studies foreign languages in the unlinguistic institutes of higher in the context of the use of modern facilities of studies*[12]*».* (МПPereklad.online.ua*) (рис. 2) – «The article is devoted to the research of the problem of teaching foreign languages in the non-languages-oriented higher educational establishments in the context of using modern educational*

instruments [9, с. 75]». *Приклад 2: «Статтю присвячено аналізу цінностей, потреб і мотивів адресата американського комерційного журнального рекламного дискурсу* [9, с. 73]». – *«The article is devoted to the analysis of the values, needs and motives of the addressee of American commercial magazine advertising discourse* [10]». *(*МП Google Translate*)(рис. 1); «The article is devoted the analysis of values, necessities and reasons of addressee of American commercial magazine publicity diskursu* [12]». *(*МППereklad.online.ua*)(рис. 2) – «The article focuses on the analysis of values, needs and motivation of addressee in the American commercial magazine advertising discourse* [9, с. 73]».

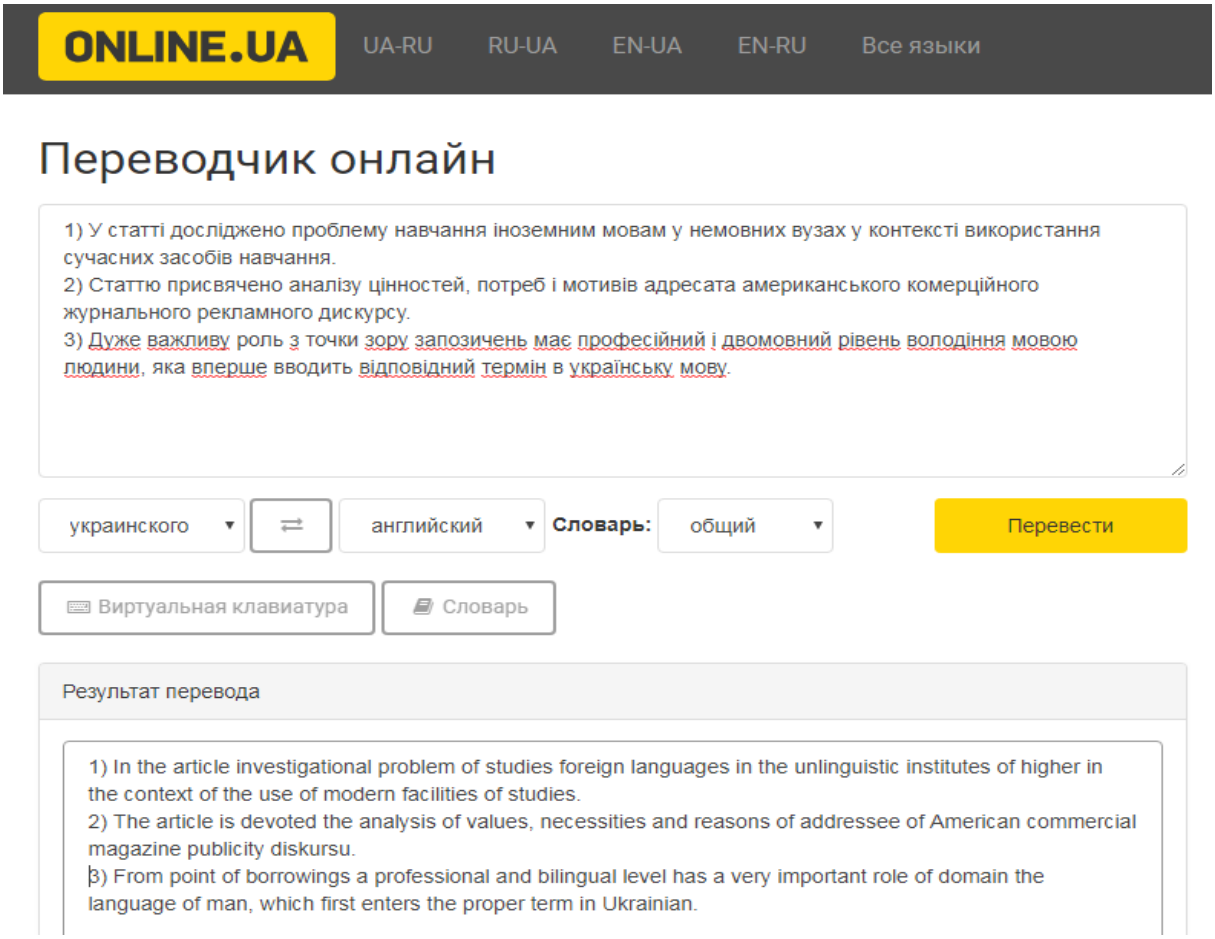

Рис.2. Онлайн-перекладач Online.ua

У блоці, де йдеться про актуальність наукового дослідження часто використовуються лексичні кліше з оцінною семантикою: *an important issue (problem)*; *popular (in the market)*; *be of paramount importance*; *beneficial*; *attract a lot of interest*; *help to increase*; *critical*; *difficult*, *necessary*; *important*; *useful*; *play an important role*; *important developments*; *have significant impact*; *particularly interesting* та ін. [7]. *Приклад 3*: *«Дуже важливу роль з точки зору запозичень має професійний і двомовний рівень володіння мовою людини, яка вперше вводить відповідний термін в українську мову* [9, с. 76]». – *«A very important role in terms of borrowing is the professional and bilingual level of language proficiency, which for the first time introduces the appropriate term into the Ukrainian language* [10]». *(МП* Google Translate*)(рис. 1)*; *«From point of borrowings a professional and bilingual level has a very important role of domain the language of man, which first enters the proper term in Ukrainian* [12]». *(МП*Pereklad.online.ua*) (рис. 2) – «Very important roles in terms of borrowing play the professional and bilingual language level, the person who firstly introduces the corresponding term in the Ukrainian language* [9, с. 76]».

Інформація про об'єкт і предмет дослідження зазвичай представлена одним реченням, яке незалежно від позиції в анотації (до або після опису актуальності дослідження) починається такими мовними кліше: *the work (study) presents (is focused)*, *the paper deals with (focuses, considers, addresses)*, після яких вказується об'єкт і предмет дослідження [6]. Іноді можливі варіанти, коли слово *paper* (*work*) використовується як обставина місця. У більшості анотацій словосполучення «*in this paper*» зазвичай опускається. *Приклад 4*: *«У статті досліджено синтаксичні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу, а саме – еліптичні речення та синтаксичний паралелізм* [9, с. 78]*». – «The article analyzes the syntactic features of the English aviation radiotelephone discourse, namely, elliptic sentences and syntactic parallelism* [10]*». (МП* Google Translate*); «In the article investigational syntactic features of English aviation radiotelephone diskursu, namely are elliptic suggestions and syntactic parallelism* [12]*». (МП*Pereklad.online.ua*) – «The article deals with the syntactic features of the English aviation radiotelephony discourse such as elliptical sentences and syntactic parallelism* [9, с. 78]*»*.

При перекладі анотацій переважає теперішній час дієслів, використання якого дає змогу представити викладені матеріали як абсолютно об'єктивні, що знаходяться поза часом. В анотаціях використовуються ті ж лексичні, граматичні та стилістичні структури, що і в наукових текстах, хоча для нормального машинного перекладу найбільшу загрозу становить порушення прямого порядку слів – інверсія. До мовних особливостей оформлення анотацій належать синтаксична повнота оформлення висловлення, наявність аналітичних конструкцій, пасивних форм, безособових речень [10], а також вживання складнопідрядних речень, насичених термінологією. Усі перераховані лексико-синтаксичні особливості наукових і технічних текстів слугують одній меті – підкресленню об'єктивності викладеної в них інформації, проте водночас вони додають проблем перекладачеві-людині й можуть частково чи повністю спотворювати зміст речення програми-перекладача. *Приклад 5: «Проаналізовано мікродіахронічні зміни в оцінному аспекті досліджуваного дискурсу* [9, с. 75]*». – «Microdiachronic changes in the evaluative aspect of the studied discourse are analyzed* [10]*». (МП* Google Translate*); «Mikrodiakhronichni changes are analysed in the evaluation aspect of probed diskursu* [12]*». (МП*Pereklad.online.ua*) – «Microdiachronic shifts have been analyzed in the evaluative aspect in the discourse under study* [9, с. 75]*»*.

Цей різновид перекладацької діяльності – досить складний комунікативний процес, оскільки неправильне розуміння змісту анотації або незнання науково-технічної термінології може стати причиною спотвореного тлумачення змісту всієї статті. Науково-технічний переклад не терпить подвійності змісту й спотворення використаних термінів. Науковий стиль анотації має свої характеристики, і його переклад цього типу текстів з української на англійську мову вимагає від перекладача співвіднесення граматичних конструкцій та лексичного матеріалу однієї мови з іншою з урахуванням особливостей наукового стилю загалом.

Основною характеристикою анотації є використання наукової лексики – термінів (спеціальних емоційно-нейтральних лексем, що застосовуються в певній професійній сфері, які вживаються в особливих умовах). Терміни передають назву певного поняття, що належить до тієї чи тієї галузі науки або техніки. Структура українських термінів-еквівалентів може відрізнятися від структури англомовних термінів, наприклад, компоненти в них можуть бути змінені місцями, відрізнятися від автентичних термінів за кількістю компонентів. Науково-технічна лексика слугує для якомога точнішого опису й пояснення аналізованих об'єктів, тому в ній переважають іменники, прикметники та безособові форми дієслова, а особові форми дієслова більш часто вживаються в пасивному стані. Основна увага авторів анотацій спрямовується на конкретні факти, які потрібно описати в науковому тексті, тому відповідно до прямого порядку слів, властивого англійській мові, назви явищ, предметів, процесів виходять на перший план, а особистість автора відсувається на другий план. У процесі перекладу програма-перекладач часто вибирає іншу, відмінну від

української змістову основу опису, використовує інший предикат або конфігурацію ознак цього терміна.

Інформація про цілі й методи дослідження передається за допомогою таких слів-кліше: *aim*, *objective*, *purpose*, *method by* (*using*). Також поширеним є використання інфінітивних і дієприкметникових зворотів із лексемами: *investigate*, *present*, *propose*, *solve*, *assess*, *address*, *develop*, *perform*, *realize*, *use*, *employ*, *determine*, *construct*, *show*, *study* [7]. *Приклад 6*: *«Методично обґрунтовано застосування цілісних електронних презентацій Power Point для ефективного навчання іноземних мов у різнорівневих групах* [9, с. 78]*». – «Methodically grounded the use of integral electronic presentations Power Point for the effective teaching of foreign languages in multilevel groups* [10]*». (МП* Google Translate*); «Methodically grounded application of integral electronic presentations of Power Point for the effective studies of foreign languages in riznorivnevikh groups* [12]*». (МП*Pereklad.online.ua*) – «The usage of integral electronic Power Point presentations for the efficient teaching of foreign languages in groups of different levels is methodically grounded* [9, с. 78]*».*

Основною частиною анотації є інформування про результати роботи, які складаються з поєднання лексеми *results* із дієсловами: *indicate*, *show*, *highlight*, *illustrate*, *manifest*. Крім слова *results*, часто послуговуються дієсловами, які можуть вказувати на результат наукового пошуку: *solve*, *find*, *present*, *obtain*, *propose*, *establish*, *leadto* в пасивному стані [11]. Можуть використовуватися й сталі вирази: «*The parameters examined were ...*», «*...* (*approach, method*) *is developed*», «*Studies indicate*», «*Tests reveal ...*». *Приклад 7*: *«Згідно з результатами дослідження, англомовна та україномовна картини світу суттєво різняться за трьома критеріями: в обох мовах, здебільшого, фразеологізуються різні компоненти-зрощення; зазначені компоненти в обох мовах кодують різні поняття та смисли; рослинний код в англійській та українській мовах відзначається відмінним культурно специфічним змістом* [9, с. 76]*». – «According to the research results, the English-language and Ukrainian-language picture of the world varies considerably according to three criteria: in both languages, for the most part, different components of vegetables are phrased; these components encode different concepts and meanings in both languages; the plant code in the English and Ukrainian languages is marked by distinctive culturally specific content* [10]*». (МП* Google Translate*); «In obedience to the results of research, the English-language and Ukrainian-language pictures of the world substantially differ after three criteria: in both languages, mostly, frazeologizuyut'sya different components-accretions; the noted components in both languages encode different concepts and senses; a vegetable code in the English and Ukrainian languages is marked excellent in a civilized manner specific maintenance* [12]*». (МП*Pereklad.online.ua*) – «According to the research results, both English and Ukrainian world views differ significantly in three aspects: there is the substantial variation of vegetable components in the structure of phraseological units in both languages; components under study encode distinctive concepts and senses; vegetable code has the individual culturally specific meaning in English and Ukrainian* [9, с. 76]*».*

У частині анотації, де йдеться про висновки й практично-теоретичну значущість роботи, використовуються такі сталі вирази: «*The study evidences …*», «*Finally comparison results show …*», «*The method can significantly prove …*», а також мовні кліше: *the results prove*, *be potentially useful*, *provide better understanding*, *help*, *reveala strong need for deeper understanding*, *be suitable for*, *be recommended to*, *improve*, *cast new light on*, *the results prove* [2]. *Приклад 8*: *«Доведено, що найчастотнішими в текстах загадок є прості й складнопідрядні речення* [9, с. 73]*». – «It is proved that the most frequent in the texts of riddles are simple and complex sentences* [10]*». (МП* Google Translate*); «It is well-proven that naychastotnishimi there are simple and compound sentences in texts of riddles* [12]*». (МП*Pereklad.online.ua*) – « It is proved that the most frequently used types of sentences are complex and simple ones* [9, с. 73]*».*

Для наукової анотації звичним є використання засобів формального зв'язку, які створюють певний ефект доказовості, логічності, послідовності наукового опису за допомогою слів-маркерів: *as a result*, *due to* (*the fact, based on, therefore* (причинно-

наслідковий зв'язок), *overall*, *finally* (узагальнення); *first ... next (secondly*, *then) ... finally*, *further*, *then* (послідовності експерименту); *however*, *whereas*, *in fact*, *while*, *meanwhile* (протиставлення); *also*, *in addition*, *particularly*, *additionally* (уточнення і доповнення); *likewise* (аналогії); *for instance*, *as an example* (приклад) [7]. *Приклад 9*: *«Згідно з результатами дослідження, англомовна та україномовна картини світу суттєво різняться за трьома критеріями: в обох мовах, здебільшого, фразеологізуються різні компоненти-овочі; зазначені компоненти в обох мовах кодують різні поняття та смисли; рослинний код в англійській та українській мовах відзначається відмінним культурно специфічним змістом* [9, с. 74]*». – «According to the research results, the English-language and Ukrainian-language picture of the world varies considerably according to three criteria: in both languages, for the most part, different components of vegetables are phrased; these components encode different concepts and meanings in both languages; the plant code in the English and Ukrainian languages is marked by distinctive culturally specific content* [10]*». (МП* Google Translate*); «In obedience to the results of research, the English-language and Ukrainian-language pictures of the world substantially differ after three criteria: in both languages, mostly, frazeologizuyut'sya different greens-stuffs; the noted components in both languages encode different concepts and senses; a vegetable code in the English and Ukrainian languages is marked excellent in a civilized manner specific maintenance* [12]*». (МП*Pereklad.online.ua*) – «According to the research results, both English and Ukrainian world views differ significantly in three aspects: there is the substantial variation of vegetable components in the structure of phraseological units in both languages; components under study encode distinctive concepts and senses; vegetable code has the individual culturally specific meaning in English and Ukrainian* [9, с. 74]*»*.

На жаль, відповідно до зазначених критеріїв обидва онлайн-перекладачі не зовсім впоралися зі своїм завданням щодо показників точності, проте у відповідності вбачається певна тенденція до системності перекладу. Але оскільки МП здебільшого використовується тільки для отримання загального уявлення про зміст вихідного тексту, з цього погляду можна стверджувати, що МП цих вільно поширюваних програмних продуктів дозволяє певною мірою зрозуміти зміст повідомлення. Більш якісними й наближеними до перекладу, здійсненого людиною-фахівцем, є варіанти, запропоновані програмою Google Translate.

Як видно з наведених вище прикладів, істотні труднощі для перекладу становлять різні типи узгодження, керування, прилягання та інше, що має властивість багатозначності (приклади 2, 3, 4, 6). Ще одна проблема – різні службові слова, включаючи характерні тільки для англійської мови (наприклад, артиклі) (приклади 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8). Зауважимо, що в обох перекладачах виникає помилка на етапі трансформаційного аналізу та подальшого синтезу. Тому на наступному етапі (синтезу словоформ і тексту) порушується порядок слів, що тягне за собою істотне спотворення змісту вихідного тексту, а в ряді випадків і повна його невідповідність (приклад 7, другий варіант). Це пов'язано насамперед із тим, що система машинного перекладу на основі відповідностей не завжди може впоратися з одним із принципових завдань перекладу, а саме – переходом від конструкції вихідної до конструкції вхідної мови, тому в тексті перекладу з'являються конструкції, характерні для мови оригіналу, але не притаманні мові перекладу. Так істотно порушуються норми мови перекладу, що свідчить про досить низьку якість роботи онлайн-перекладачів. У поєднанні з іншими помилками, про які йшлося вище, деформується процес мовної взаємодії, до того ж в інформаційному полі вихідного тексту може бути порушена цілісність семантико-смислової структури. Варто відзначити, що загалом програми-перекладачі вміють перекладати компоненти анотацій більш-менш належно. Упродовж кількох останніх років програма-перекладач Google Translate зробила в цій галузі достатній прорив завдяки поповненню бази корпусів, тепер якість її перекладу суттєво покращилась.

Загалом повністю автоматизований високоякісний МП поки що залишається недосяжним ідеалом. Протягом усієї історії розвитку МП і сьогодні деякі вчені стверджують, що такий МП неможливий, оскільки машина не може дозволити той чи інший тип

неоднозначності, не може врахувати у повному обсязі контекст, не може робити логічних висновків тощо.

Однак недосяжність такого ідеалу не повинна бути перешкодою для спроб домогтися реально придатного машинного онлайн-перекладача. Тим більше, що підвищити якість перекладу можна вже на рівні корекції вихідного тексту. Тобто більшість наведених вище проблем машинного перекладу анотацій, які виникають зазвичай уже на етапі аналізу, можуть бути виправлені ще до моменту їхньої появи через правки у вихідному тексті. Причому редактору не потрібно виконувати перекладацькі дії. Тобто редактор залишається редактором, а не перекладачем. Для цього, на наш погляд, потрібна не постредакція тексту перекладу професійним перекладачем, яку традиційно використовують при роботі з системами МП, а попередня обробка оригінального тексту до його занесення в поле машинного перекладу або ж просторове структурування інформаційного поля.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, можна зробити висновок, що комплексний аналіз анотацій і їхніх трансформацій під час перекладу на англійську мову дозволяє виявити універсальні для цього різновиду текстів характеристики, композиційну структуру та способи їхнього лексичного й граматичного оформлення, а також засоби формального зв'язку. Встановлено, що, створюючи такий текст, автор наукової публікації сам, на власний розсуд визначає її актуальність, новизну, а також необхідний, на його думку, обсяг пізнавальної інформації, який буде достатнім для майбутнього читача цієї наукової продукції. В основі анотації лежить осмислення змісту як інформації про явища чи події. Відповідно до сучасних уявлень таке розуміння передбачало сприйняття змістовно-фактуальної інформації.

Під час дослідження можливості застосування вільно поширюваних програмних продуктів для перекладу анотацій на англійську мову було встановлено, що системи автоматизованого перекладу наразі відіграють тільки допоміжну роль і сьогодні здатні задовільно декодувати й перекласти лише нескладні синтаксичні та лексичні конструкції. Доступне програмне забезпечення поки що не дозволяє розібратися в багатозначності лексем, алюзіях і певних скороченнях, які притаманні більшості наукових анотацій. Створена база TRANSLATION MEMORY дає змогу помітно покращити автоматизований переклад, проте наявні словникові й термінологічні бази корпусів теж не можуть згенерувати ідеальний переклад, водночас вони суттєво прискорюють роботу професійних перекладачів над перекладами текстів. Постійний розвиток такого програмного забезпечення й постійне наповнення баз даних сприятиме появі більш точних і відповідних машинних перекладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

[1] Биков В. Ю., Спірін О. М., Сороко Н. В., «Електронні бібліометричні системи як засіб інформаційно-аналітичної підтримки науково-педагогічних досліджень», *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*, 1.pp. 91-100.

[2] Сурмін Ю. П., *Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб.* Київ, Україна : НАДУ, 2008.

[3] Сороко Н. В., Шиненко М. А., «Моніторинг електронних освітньо-наукових ресурсів за допомогою Google Analytics», *Хмарні технології в освіті: матеріали Всеукр. наук.-метод. Інтернет-семінару* (Кривий Ріг – Київ – Черкаси – Харків, 21 грудня 2012 р.), Кривий Ріг, Україна : Вид. відділ КМІ, 2012, с. 173.

[4] Карабан В. І., *Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову*. Київ, Україна : TEMPUS, 1999.

[5] Ann Arbor, *How to write a summary* [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://depts.washington.edu/owrc/Handouts/How%20to%20Write%20a%20Summar... Дата звернення : Квіт. 21.03.2018.

[6] Google покращує свій онлайн-перекладач, *Наука и технологии* / tester7, 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.lifeukr.net/archives/31536. Дата звернення : Квіт. 23.03.2018.

[7] Sydoruk G. I., *Translation Theory Foundations*. Київ, Україна : Кондор, 2009.
[8] Коваленко А. Я., *Загальний курс науково-технічного перекладу*. Київ, Україна : «Фірма «ІНКОС», 2002.
[9] Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : наук. журн. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, Україна : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http:// http://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk 73, 74, 75, 76, 77, 78.pdf Дата звернення : Квіт. 12.04.2018.
[10] Перекладач Google [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://translate.google.com.ua/ Дата звернення : Квіт. 14.04.2018.
[11] Glen Rice, *Utilizing Process Questions and Summary Writing To Teach Both Reading and Writing*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://epi.sc.edu/~alexandra_rowe/ s0017f775 Дата звернення : Квіт. 11.03.2018.
[12] Перекладач Pereklad online.ua [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pereklad.online.ua/ Дата звернення : Черв. 29.06.2018.

Матеріал найдійшов до редакції 04.05.2018 р.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АННОТАЦИЙ НАУЧНЫХ СТАТЕЙ С ПОМОЩЬЮ СВОБОДНО РАСПРОСТРАНЯЕМЫХ ПРОГРАМНЫХ ПРОДУКТОВ

Башмановский Алексей Леонидович
кандидат педагогических наук, доцент кафедры славянских и германских языков
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, г. Житомир, Украина
ORCID ID 0000-0002-2137-0305
olex_bash@ukr.net

Усатый Андрей Вячеславович
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры мировой литературы и методик преподавания филологических дисциплин
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, г. Житомир, Украина
ORCID ID 0000-0001-9661-635X
usatij@i.ua

Дьяченко Наталия Николаевна
кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, г. Житомир, Украина
ORCID ID 0000-0002-6131-077X
dyachenkonatali@gmail.com

Халин Валерий Владимирович
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры мировой литературы и методик преподавания филологических дисциплин
Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, г. Житомир, Украина
ORCID ID 0000-0003-4967-1721
d.phil.jour@gmail.com

Аннотация. В статье анализируются особенности перевода аннотаций научных статей с помощью программ-переводчиков, имеющихся в свободном доступе, в частности одних из наиболее популярных в Украине – Google Translate и Pereklad.online.ua. Определены универсальные для данного вида текстов характеристики, композиционная структура и способы их лексического и грамматического оформления, а также возможности перевода на английский язык как с помощью свободно распростаняемых программных продуктов, так и профессиональных переводчиков. Установлено, что аннотация ускоряет работу с текстом, так как включает в себя краткое содержание самого текста и помогает определиться в дальнейшей работе с ним. Благодаря аннотации читатель будет знаком с тематикой текста, его актуальностью и главной идеей. Было выяснено, что, создавая текст аннотации, автор научной публикации сам, по своему усмотрению, определяет ее актуальность, новизну, а также необходимый, по его мнению, объем познавательной информации, который будет достаточным для будущего читателя этого вида научной продукции. Научно-техническая лексика аннотации служит для наиболее точного описания и объяснения определенных фактов, поэтому в ней преобладают существительные, прилагательные и безличные формы глагола, а личные глаголы чаще употребляются в пассивных формах. Перевод аннотации на английский язык должен происходить с сохранением относительного равенства содержательной, смысловой, семантической, стилистической и функционально-коммуникативной

информации, содержащейся в оригинале и в переводе, также должна обеспечиваться соответствующая доказательность, аргументированность текста. Перевод аннотации достаточно сложный длительный процесс, в случае неправильного понимания содержания аннотации или незнания научно-технической терминологии может произойти полное или частичное искажение восприятия содержания всей статьи. Научно-технический перевод не терпит двойственности содержания и несоответствия использованных терминов. Научный стиль аннотации имеет свои характеристики, и перевод с украинского на английский язык требует от переводчика соотнесения грамматических конструкций и лексического материала обоих языков с учетом особенностей научного стиля в целом. Следует отметить, что системы машинного перевода пока играют лишь вспомогательную роль и на сегодняшний день позволяют удовлетворительно перевести только несложные синтаксические и лексические конструкции.

Ключевые слова: аннотация; свободно распространяемые программные продукты; машинный перевод.

PECULIARITIES OF TRANSLATION SCIENTIFIC ARTICLES' ANNOTATIONS WITH THE HELP OF FREELY REDISTRIBUTABLE SOFTWARE PRODUCTS

Oleksii L. Bashmanivskyi
PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Slavic and Germanic languages
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-2137-0305
olex_bash@ukr.net

Andrii V. Usatyi
PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of World Iiterature and Philological Disciplines Teaching Methods
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-9661-635X
usatij@i.ua

Nataliia M. Diachenko
PhD of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Ukrainian Language
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-6131-077X
dyachenkonatali@gmail.com

Valerii V. Khalin
PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of World Iiterature and Philological Disciplines Teaching Methods
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-4967-1721
d.phil.jour@gmail.com

Abstract. The article analyzes the peculiarities of translation scientific articles' annotations with the help of freely redistributable software products, in particular Google Translate and Pereklad.online.ua which are the most popular in Ukraine. Universal characteristics for this type of texts, compositional structure and methods of their lexical and grammatical design, as well as the possibility of translating into English, both with the help of free software products and professional translators have been determined. It is established that the annotation accelerates the work with the text, as it includes the brief content of the text itself and helps to determine the further work with it. Thanks to the annotation, the reader will be familiar with the subject matter of the text, its relevance and the main idea. It has been found out that by creating the text of the annotation, the author of the scientific publication himself, in his own discretion, determines its relevance, novelty, and also the volume of cognitive information necessary in his opinion sufficient for the future reader of this scientific product. The scientific and technical vocabulary of the annotation serves for the most accurate description and explanation of certain facts, therefore nouns, adjectives and impersonal forms of the verb predominate in it, and the personal forms of the verb are more often used in the passive state. The annotation should be translated in English with the preservation of the relative equality of the content, semantic, stylistic and functional-communicative information contained in the original and the translation, at the same time a certain evidence, reasoning is required. Translation of annotations is a quite difficult long-term process, in the case of misunderstanding the content of the annotationor ignorance of scientific and technical terminology it may occur distortion of

the content of the article. Scientific and technical translation does not tolerate the duality of the content and distortion of the terms used. The scientific style of the annotation has its own characteristics and the translation from Ukrainian into English requires the translator to correlate grammatical constructions and lexical material of one language to another, taking into account the features of the scientific style as a whole. It should be noted that for now the machine translation system is playing only a supporting role and allows to translate satisfactorily only simple syntactic and lexical constructions.

Keywords: annotation; freely redistributable software products; machine translation.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] Bykov V., Spirin O., Soroko N., «Electronic bibliometric systems as a means of informational and analytical support of scientific and pedagogical researches», *Information and communication technologies in modern education: experience, problems, perspectives*, 1. p. 91–100. (in Ukrainian).
[2] Surmin Y. *Scientific texts: specificity, preparation and presentation: teaching method. manual*. Kyiv : NAPA, 2008. – 184 p. (in Ukrainian).
[3] Soroko N., Shinenko M., «Monitoring of electronic educational-scientific resources with the help of Google Analytics», *Cloud technologies in education: materials Allukr. sci. method. Online Workshop* (Kryvyi Rih – Kyiv – Cherkassy – Kharkiv, December 21, 2012). – Kryviy Rih : View. Department of KMI, 2012. P. 173. (in Ukrainian).
[4] Karaban V., *A guidebook for the translation of English scientific and technical literature into the Ukrainian language*. Kyiv : TEMPUS, 1999. (in Ukrainian).
[5] Ann Arbor, *How to write a summary*. [online]. Available : https://depts.washington.edu/owrc/Handouts/How%20to%20Write%20a%20Summar. (in English).
[6] Google improves its online translator, *Science & Technology*. tester7, 2012. [online]. Available : http://www.lifeukr.net/archives/31536. (in Ukrainian).
[7] Sydoruk G. I. *Translation Theory Foundations*. Kyiv : Kondor, 2009. (in English).
[8] Kovalenko A., *General course of scientific and technical translation*. Kyiv: "INKOS" firm, 2002. (in Ukrainian).
[9] Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University: Sciences. Journ. Zhytomyr. state Un-t them. I. Franko – Zhytomyr: View at ZHDU them. I. Franco, 2014. [online]. Available: http: // http://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk 73, 74, 75, 76, 77, 78.pdf (in Ukrainian).
[10] Google Translator [online]. Available: http://translate.google.com. (in Ukrainian).
[11] Glen Rice. *Utilizing Process Questions and Summary Writing To Teach Both Reading and Writing*. [online]. Available: http://epi.sc.edu/~alexandra_rowe/s0017f775 (in English).
[12] Pereklad.online.ua [online]. Available: http:// pereklad.online.ua. (in Ukrainian).

(cc) BY-NC-SA

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.